

ENGASJERENDE OG SIKKERT om Norges sikkerhetspolitikk

**Jacob Sverdrup,
«Inn i storpolitikken
1940-1949», Norsk
utenrikspolitikk
historie bind 4,**

*Universitetsforlaget 1996,
389 sider.*

**ANMELDT AV
ANDERS JØLSTAD**

Det er grunn til å uttrykke beundring for det omfattende arbeid professor emeritus Jakob Sverdrup har lagt ned i bind 4 av *Norsk utenrikspolitikk historie*. Det er blitt en lettlest og leseverdige bok, selv om det nok kan reises innvendinger mot bindets sterke fokusering på Norges sikkerhetspolitikk.

Når Jakob Sverdrup har levert en inngående analyse av norsk utenrikspolitikk historie i perioden fra 1940 til 1949, er det med bakgrunn i lang og verdifull erfaring – som deltaker og observatør, som journalist og historiker. Sverdrup har vært en av drivkreftene i utviklingen av vår forståelse av utenrikspolitikk og internasjonal historie i Norge. Allerede i 1946, etter avsluttet hovedfagseksamen i historie, ble Sverdrup engasjert ved kontoret til utenriksministerens nære rådgiver, Arne Ordning, som var utenriksdepartementets konsulent i moderne historie og professor ved Universitetet i Oslo. Men et par år senere tok Sverdrup fatt på sin 15 år lange tjeneste som journalist og senere utenriksredaktør i Arbeiderbladet, naturligvis med internasjonale spørsmål som viktigste arbeidsfelt. Jakob Sverdrup var videre en av de sentrale eksperter som presenterte radioens populære utenrikskronikker i NRK i 1960-årene. Som historielærer og forsker ved Historisk institutt ved Universitetet i Oslo bidro han fra 1963 til formingen av en hel generasjon av studenter i moderne historie. Etter 15 år ved Universitetet gikk han i 1978 inn i stillingen som direktør ved Det Norske Nobelinstitutt, der han virket til 1989.

Det er en spennende historie Sverdrup forteller. Fremstillingen dekker en av de mest rystende perioder i Norges moderne historie, veien fra krig til kald krig, fra nøytralitet til atlantisk allianse. Lyset settes mot de store og

vanskelige beslutninger som måtte tas under dramatisk skiftende internasjonale omstendigheter. Tittelen gir nøkkelene til det viktigste spor i fremstillingen – som beskriver Norges vei «Inn i storpolitikken». I tråd med dette perspektivet er boken delt inn i fire deler: «Norge i krig», «Det allierte Norge», «Fra alliansefrihet til ny atlantisk allianse» og det korte konklusjonskapittelet «Fra nøytralitet til allianse». Det er utviklingen av norsk sikkerhetspolitisk tenkning og handling som er fremstillingens eksklusive tema, og kronologien er dens bærende ordningsprinsipp.

Fortellingen tar til i 1940, i det dramatiske øyeblikk da nøytraliteten og den nasjonalstatlige suverenitet ble utfordret ved Tysklands overraskende angrep på Norge. Vi blir trukket rett inn i de første nervepirrende timer og dager etter overfallet. I en nøktern, men engasjerende sakprosa beskriver Sverdrup hvordan den overrumplede regjeringen i grålysningen 9. april valgte motstanden. I flukten fra overmakten følges deretter Kongen og Regjeringen på nært hold, først til Hamar og Elverum, deretter over Tromsø til England. Sverdrup viser at troen på motstandslinjen i de første dagene var ledsaget av tvil og forsøk på forhandlinger med tyske myndigheter i Berlin. Forhandlingslinjen brakte ikke noe tilfredsstillende resultat, og vel fremme i London sluttet norske myndigheter seg til de krigførende allierte, med Storbritannia i første rekke.

Med nær kjennskap til utviklingen av de sentrale aktørenes tanker og tenkemåte, beskriver Sverdrup hvordan den tyske okkupasjonen satte igang en langsiktig prosess av sikkerhetspolitisk nytenkning. Denne prosessen medførte store svingninger i politikken de følgende årene, fra Trygve Lies vestorienterte Atlanterhavspolitikk i London til brobyggingpolitikken i den umiddelbare etterkrigstiden, med lavprofil og balansegang mellom stormaktene som viktige kjennetegn. Med økende spenning mellom Øst og Vest svingte pendelen mot slutten av 1940-tallet igjen vestover og utviklingen kulminerte med tilslutningen til Atlanterhavspakten i 1949.

Krigsopplevelsene hadde revet i stykker gamle og tilvante utenrikspolitiske forestillinger. Den norske uten-

rikspolitiske tradisjon, med nøytralitetspolitikken som kjerne, hadde frem til krigsutbruddet vært basert på at små stater representerte en høyere moral enn de krigerske stormakter. I tråd med denne småstatsfilosofien var det noe nær et aksiom at man skulle holde seg utenfor i enhver konflikt. En annen sentral ide i tenkningen om Norges forhold til fremmede makter hadde vært troen på at stormaktene i egen interesse ville la Norge i fred. Men med det tyske angrepet var Norge brått kommet i brennpunktet for stormaktenes oppmerksomhet, og den isolasjonistisk motiverte småstatspolitikk hadde mistet sin troverdighet. Forutsetningen om at landets geografiske plassering i utkanten av Europa isolerte Norge fra stormaktsmotsetningene på kontinentet holdt ikke stikk. Hverken geografisk isolasjon eller politisk isolasjonisme kunne gi trygghet.

Det siste leddet i kjeden, den underliggende troen på en «implisitt garanti» fra Storbritannia, viste seg dertil å bygge på urealistiske forutsetninger. Siden 1905 hadde norske myndigheter i siste instans basert nasjonens sikkerhet på en underforstått tillit til at briterne av egen interesse ville ta Norge i forsvar ved hjelp av sin overveldende flåtemakt i Nordsjøen. Skuffelsen over den britiske og allierte innsats under felttoget i Norge var derfor stor.

Sverdrup beskriver overbevisende hvordan de norske sikkerhetspolitiske valg var preget av realpolitisk analyse, med dens fokus på kjølig vurdering av interessekonflikter, av geopolitiske spenninger og av staters langsiktige interesser i kampen om makt og posisjoner. Norge måtte tilpasse seg den internasjonale utvikling og finne sin plass i det maktpolitiske spillet. *Credo* i de ledende kretser var: «Vi må la oss lede av fornuften, en fornuft basert på innsikt i hvordan den virkelige verden fungerer.»

Erfaringene med Tysklands angrep og okkupasjon ga en ny erkjennelse om Norges strategisk utsatte stilling som dionerte for andre sikkerhetspolitiske valg enn tidligere. Det var stormaktenes disposisjoner og skriftningene i de ytre rammene som definerte landets sikkerhetspolitiske handlingsrom. Det bredte seg enighet om at småstaten aktivt og på forhånd måtte søke sikkerhetsmessig forankring der hjelp kunne finnes, selv om det fortsatt var uklarhet om følgene for den konkrete politikken. Det første utslag av den nye tankegangen var Atlanterhavspolitikk i London, som foreslo et omfattende militært samarbeid mellom de nordatlantiske nasjoner, med Storbritannia og USA i spissen. Den ble i første rekke forlatt på grunn av manglende stormaktsoppslutning

113426